

גבולות היחידה: פרק י"א פסוקים כט – מ

נושא היחידה: בת יפתח

כתבה: יעל דאר

מספר שיעורים לפי המתווה: 1

הסבר כללי:

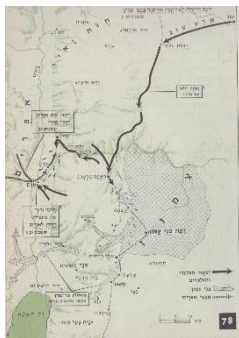
עיקר שיעורנו יעסוק בנדר של יפתח ובהשלכות שלו. הפסוקים יהוו נקודת מוצא לדיון שנקיים בכיתה על הנדר. רבים הילדים ש'נשבעים' או מבטיחים הבטחות. ננצל שיעור זה כדי ללמד על חשיבות הימנעות מנדרים והבטחות.

פתיחה:

תזכורת: זקני גלעד מחפשים להם ראש וקצין. הם פונים ליפתח, שהיה גיבור חיל וגורש מהגלעד. חי בארץ טוב עם אנשים ריקים ופוחזים, אך משנקרא לעזרת בני עמו הוא מגיע מיד, ואף נואם נאום מכובד מול מלך בני עמון. מלך בני עמון לא מתרשם מהנאום, ופותח במלחמה. ניזכר במשימה מסוף השיעור הקודם, בה עסקנו בתכונותיו של יפתח¹.

עיון בפסוקים:

נקרא תחילה פסוק כט, ונראה במפה² את מסלולו של יפתח. (במפה שלהלן – מסומן בשחור. מצפון, מארץ טוב, לכיוון מצפה גלעד). שם הוא פוגש את העמונים "עבר (אל) בני עמון" ונלחם בהם. האם ה' אתו? הוכיחו. ('ותהי על יפתח רוח ה'...') נעיין בפסוקים הבאים, ונבקש הוכחה נוספת לכך: (פס' לב) 'ויתנם ה' בידו'. יפתח בוטח בה', ונודר נדר. נקרא את פסוק ל – לא: נשאל: מה דעתכם על כך שהוא נודר נדר? האם קרה ששמעתם מישהו נודר נדר? נפתח כאן שיחה קצרה על הנדר, מבלי לגלות את ההמשך.

נקודות לשיחה: מהו נדר? נדר הוא הבטחה חגיגית, שאדם מבטיח, או התחייבות חמורה שהוא מתחייב. את הנדר חייבים לקיים. מתי אדם נודר נדר? בד"כ בשעת צרה, שרוצה להינצל ממנה. אדם מתחייב שאם ינצל – הוא יעשה כך וכך. פעמים רבות אדם שנודר – נודר משהו להביא לה'. קרבן, משהו למקדש וכד'. ... האם מוכר לכם מישהו מהתנ"ך שנדר נדרים? (יעקב) מה דעתכם על נדר? האם דבר ראוי וטוב? למה צריך לשים לב כשנודרים? (יש מאיפה לשלם, באמת נרצה לשלם כשיגיע הזמן, וכד'...). נשאל – מה בדיוק נדר יפתח? היוצא מדלת ביתו בשובו בשלום מן המלחמה – 'והיה לה', והעליתיהו עולה'. פסוק לג: נחזור למפה להראות את מסלולו של יפתח, והמכה הגדולה אשר היכה את העמונים.

¹ גם בסיכום שיעור זה נדון בתכונותיו. נוכל רק להוסיף את מה שלמדנו מהשיעור הזה. זו תוספת למורכבות של דמותו.

² המפה נמצאת גם במצגת המלווה את יפתח הגלעדי.

לפני שנקרא, נשאל: יפתח חוזר לביתו. מיהו שִׁיַצָא מדלת ביתו לקראתו? נשמע תשובות תלמידים, ונקרא רק את פס' לד' בשמחה. בת יפתח יוצאת לקראתו בתופים ובמחולות. האם יפתח ישמח לקראתה? מיד משתנה מצב הרוח בפסוק משמחה על שובו של האב מהמלחמה, לעצב על מה שיקרה.

מה הבעיה? נשמע תשובות תלמידים. נכון את השיחה. יפתח נָדַר נָדַר, אך לא ידע מי יצא מדלת ביתו. מי עלול לצאת מדלת הבית? בני הבית, הכלב, החתול... האם יוכל יפתח לקיים את הנדר במצב כזה?

לפני שנדון בעניין, נקרא את פסוקים לה – לט (עד המילים והיא לא ידעה איש). יפתח קורע בגדיו. בתו מסכימה שיעשה לה כאשר נדר, אך מבקשת חודשיים 'לרדת על ההרים' ולבכות על בתוליה – על החיים שיכלו להיות לה, כי היא עדיין לא התחתנה ולא ילדה ילדים.

נקיים דיון בכיתה:

איך ייתכן שיפתח נָדַר נָדַר שלא ניתן לקיימו?
מצודת דוד: "והיה לה' – רצה לומר, אם יהיה דבר שאין ראוי להעלות לעולה, יהיה קודש לה', שיתמיד בקדושה ולא ישתמש לחולין. "והעליתיהו" – אז אקריבו לעולה, אם יהיה דבר הראוי לעולה. כלומר, לפי מצודת דוד יפתח לקח בחשבון שמדלת ביתו יצא מישהו שלא יוכל להקריבו לעולה, ובמצב כזה הוא מקדיש את היוצא – לה'.
הרד"ק מביא את פירושו של אבן עזרא: 'והעליתיהו' – האות ו' במקום המילה 'או'. כלומר, יפתח אמר: היוצא מדלת ביתי יהיה לה' או העליתיהו עולה. תלוי מי היוצא.
רמב"ן (בפירושו לויקרא בפרק כז, כט) מסביר שאדם לא יכול לנדור נדר על בני ביתו שהם יהיו לה'. הוא חולק מכל וכל על דעות אלו וכותב כי בנות ישראל לא היו קובעות ארבעה ימי קינה עבור מי שהיתה פרושה "ועובדת את ה' בטהרה..", אלא שלדברי רמב"ן "הדבר כפשוטו", וכן מופיע בכמה מקומות בדברי חז"ל: "ומפני שלא היה בן תורה איבד את בתו – "דהיינו שהקריבה ממש, (תנחומא בחקתי ה,ה), דבר שהוא נגד התורה והדעת איננה סובלת.

לתלמידינו נסביר כי הפרשנים חולקים בשאלה האם יפתח אכן קיים את הנדר כפשוטו או לא כפשוטו. כולם מסכימים שקיים את הנדר. רד"ק ומצודת דוד ע"פ אבן עזרא – קיים שלא כפשוטו, שהרי מי שיצא מדלת ביתו לא היה ראוי להקרבה, ומשום כך הלכה בת יפתח להרים להיות פרושה מן העולם, בלי להתחתן ובלי להביא ילדים לעולם. הרמב"ן מסביר שיפתח העלה אותה לעולה.

נשאל: האם יפתח חייב לקיים נדר כזה?

נסביר לילדים שדעת התורה היא שמי שנודר – חייב לקיים את הנדר, ועדיף שלא לנדור, מאשר לנדור ולא לשלם. ומה קורה כשאדם באמת לא יכול לקיים את הנדר? ייתכן שאדם נודר, אך לא לוקח בחשבון את כל האפשרויות, כמו במקרה שלנו: יפתח לא לקח בחשבון שיצא

לקראתו מישהו שלא יכול להקריבו. נשאל: האם אתם מכירים אפשרות של אדם שלא לקיים את נדרו? ונסביר שיש אפשרות של התרת נדרים.

נשאל: האם היה אפשר לשנות את המצב? נשמע תשובות של תלמידים. אולי יציעו – שילכו לרב לשאול. אולי יזכרו בהתרת נדרים של ערב ראש השנה. נסביר להם כי יש דרך להתיר את הנדר. צריך להגיע לבית דין. הדיינים חוקרים את הנודר ושואלים אותו שאלות רבות. אם הם מתרשמים שלא חשב על כל הפרטים כשנדר, זה 'פתח' להתיר את הנדר. 'אם היית יודע שבתך תצא מדלת ביתך – היית נודר?' יפתח בוודאי היה משיב בשלילה, וכך היתה נפתרת הבעיה. אך במקרה הזה - זה לא קרה.

נביא את דברי חז"ל: (תנחומא, בחוקותי)

"כן אתה מוצא ביפתח הגלעדי. מפני שלא היה בן תורה – איבד את בתו. אימתי? בשעה שנלחם עם בני עמון ונדר באותה שעה, שנאמר: 'וידר יפתח נדר ... והיה היוצא... והעליתיהו עולה. באותה שעה היה עליו כעס מן הקב"ה. אמר: 'אילו יצא מביתו כלב או חזיר או גמל, היה מקריב אותו לפני?' לכך זימן לו בתו. כל כך למה? כדי שילמדו כל הנודרים הלכות נדרים... שלא לנהוג טעות בנדרים. והנה בתו יוצאת לקראתו. ויהי כראותו אותה – ויקרע את בגדיו, ויאמר: אהה בתי... ואנכי פציתי פי אל ה' ולא אוכל לשוב. והלא פנחס היה שם, והוא אומר 'לא אוכל לשוב?' אלא פנחס אמר: 'אני כהן גדול בן כהן גדול. ואיך אלך אצלך עם הארץ?' יפתח אמר: 'אני ראש שופטי ישראל. ראש הקצינים. אשפיל עצמי ואלך אצל הדיוט?' מבין שניהם אבדה מן העולם. ושניהם נתחייבו בדמיה. פנחס – נסתלקה ממנו רוח הקודש. יפתח – נתפזר עצמותיו שכן כתוב: 'ויקבר בערי גלעד'.

נשאל: איזו תכונה היתה ליפתח ולפנחס שבגללה לא הותר הנדר? גאווה. כל אחד מהם חס על כבודו, ולא הצילו את בת יפתח.

נסיים בפסוקים לט' - מ': 'ותהי חוק בישראל...'. בנות ישראל קבעו ארבעה ימים בשנה ללכת לזכור את בת יפתח.

הצעות להמחשה:

- ניתן להביא לכיתה מסכת נדרים (עדיף גמרא) ולהראות לילדים שיש מסכת שלמה העוסקת בנדרים. בנדר עצמו וגם בהתרת הנדר. עניין לא פשוט בכלל.
- כתיבת תכונות האופי של יפתח על הלוח בשני צדדים – החיובי והשלילי.. להראות את המורכבות של דמותו.

מסרים והפנמה:

- מוצא שפתיך תשמור.
- הגאווה – מכלה ומפריעה. אסור שתהיה גאווה אצל גדולי הדור.

סיכום:

לסיכום השיעור ננסה לבנות את דמותו של יפתח. מהן התכונות שיש לו?
מתוך הפרק: נאמר בפירוש - הוא איש גיבור חיל. (פס' א).

מהשיחה שלו עם זקני גלעד ניתן ללמוד שהיה תקיף בדעתו. ואולי גם בעל גאווה: ביקש שימנו אותו גם לראש וגם לקצין.

מהנאום שלו מול מלך בני עמון: הוא איש לאומי. יודע את ההיסטוריה. אכפת לו מעם ישראל.
מהיציאה למלחמה נלמד שהוא היה אמיץ, עז רוח, חדור מטרה.
מהנדר נלמד שהוא היה פזיז, ולא חשב מספיק על מה שאמר.
מהמדרש למדנו שהיה גאוותן ואולי גם עקשן.

נסכם ונאמר שלפנינו שופט בעל אופי מורכב. מלכתחילה לא ה' מינה אותו לשופט אלא זקני גלעד. אמנם ה' אתו, צלחה עליו רוח ה' והוא הצליח במלחמה, אך רמתו הרוחנית אינה כשל אהוד וגדעון. זה מעיד גם על רמת הדור.
חז"ל אומרים (מסכת ראש השנה דף כה, ב) "יפתח בדורו כשמואל בדורו. ללמדך שאפילו קל שבקלין ונתמנה פרנס על הצבור הרי הוא כאביר שבאבירים ואומר (דברים יז) 'ובאת אל הכהנים הלויים ואל השופט אשר יהיה בימים ההם'." – גם הם חושבים שיפתח לא היה מנהיג ראוי מהשורה הראשונה, ובכל זאת נמנה על שופטי ישראל.